

DÎVÂN-I HİKMET’TE “YETİM” İMGESİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

 Hasan TUTAR^a

Öz

Türk kültürünün taşıyıcı sütunlarından biri olan Ahmet Yesevî'nin Dîvan-ı Hikmet adlı eserinin yol göstericiliğinde, yetimleri başkasına muhtaç etmemek için Türkler kurdukları devletlerde yetimlerle ilgili birçok kurum ihdas etmiş ve bunlara *aile ocağı* hüviyeti kazandırmışlardır. Yesevî ve eserinin önemi, Türkistan'ın bozkırlarından öncelikle Türk insanına yön veren vizyoner kişilik yapısına sahip olmasının önemli bir payının olduğunu kabul etmek gerekir. Türklerin dinî-tasavvufî hayatlarını derinden etkileyen Yesevî, tasavvuf gibi deruni boyutu olan bir anlayışı milletin kendi dilinde inşa ederken, dünyada olup-bitenlere karşı da bigâne kalmamıştır. *Dîvân-ı Hikmet*'te Yesevî, yetim veya öksüz kalmış birinin fiziksel ve psikolojik/manevi ihtiyaçlarına ilişkin sorumluluğun toplumun her ferdine düşen önemli bir sorumluluk, aynı zamanda dinsel bir vecibe olduğu şuuruyla hareket etmiştir. Yesevî'nin yetimler konusunda üzerinde durduğu temel hususun, yetimin anneyi ve babasını kaybetmesinden kaynaklanan mağduriyet durumu değil, aksine yetime karşı toplumun sorumluluk bilincinin ne olması gerektiği ile ilgilidir. *Bu araştırmanın temel amacı*, Ahmed Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserinde onun sosyal sorumluluk ve insani duyarlılığının bir göstergesi olan “yetim” imgesini göstergebilimsel açıdan incelemektir. Araştırmada *Dîvân-ı Hikmet*'te “yetim” imgesi bağlamı ile göstergebilimsel açıdan incelenmiştir. *Araştırma sonuçları*, Ahmed Yesevî'nin yetim olgusuna özel bir önem atfettiği, aslında yetimler ve garipler üzerinden anlattığı olgunun, toplumsal dayanışma yoluyla her tür mağduriyetin ortadan kaldırılabilceğidir. Bir misyon insanı olan Yesevî'nin yetim imgesine ilişkin imaları, korunmaya muhtaç olanlara yardım etmeyen bir toplumun büyük bir medeniyet inşa edemeyeceği yönünde uyarılar içerir.

Anahtar kelimeler: Din Sosyolojisi, Türk Kültürü, Ahmed Yesevî, Dîvân-ı Hikmet, Yetim İmgesi.

^a Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, hasantutar@ibu.edu.tr

THE SEMIOTIC APPROACH OF THE ORPHAN IMAGE IN THE DIVAN-I HIKMET

Ahmad Yasevi is the pioneer of the Sufi wisdom tradition in Turkish literature. His great work, Divan-ı Hikmet, is the first example of Turkish Sufi literature created after the adoption of Islam. Ahmed Yesevi, who is known as a "mystical poet" on the axis of wisdom containing religious advice, is a great "strategist" who, according to political theorists, transforms Anatolia and Rumelia into a homeland by giving "soul" to these geographies with his dervishes. He is a far-sighted, reasoned Turkish mystic. There are no special implications in his works that would shake public beliefs. Yesevi's wisdom consists of intertwined layers of meaning. Islam in the outer frame, Sufi thought in the second frame, and Turkish understanding of life, customs and traditions in the third frame. The meaning content of the wisdom is concentrated from the outside to the inside and progresses by forming the layers of Islam, Sufi tradition and Turkish culture. Man is a creature that has had to live longer depending on others among all living things since his birth. When a person becomes an "orphan" or orphan, he needs care just like in infancy. In Dîvân-ı Hikmet, the image of the orphan is used not only for those who have lost their parents but also for people who have become physically and psychologically in need of care. This concept is sometimes used for places in ruins due to neglect. The main focus of the Divan-i Wisdom is eliminating the orphans being "victims." It is a social responsibility that needs to be shown in this regard. Many pearls of wisdom express the effect of not fulfilling the said responsibility on orphans and the great human concern that the hearts of orphans will be destroyed. In this study, the place that Ahmed Yesevi spares for the orphan image in the world of the heart is emphasized, and the civilization Yesevi wants to establish through this concept is mentioned. Man is a creature that has had to live longer depending on others among all living things since his birth. When a person becomes an "orphan" or orphan, he needs care like in infancy. In Dîvân-ı Hikmet, the image of the orphan is used not only for those who have lost their parents but also for people who have become physically and psychologically in need of care.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Dinler tarih boyunca insanlığın aile, kabile, toplum ve millet gruplaşmalarında önemli işlev görmüş kurumlardır. Din işlevini kendini sosyal bir varlık olarak konumlandıran insan topluluklarının ve sosyal grupların ortak yaşamlarını gösterir. Her din yaşandığı toplumda din temelinde örgütlü yapılar ortaya çıkarır ve bu sosyal grupların bir toplumsal

düzen içinde yaşayabilmesi toplumda bir sosyal adaletin olmasıyla doğrudan ilgilidir. Din sosyal adalet işlevini yardımlaşma ve dayanışmaya ilişkin normatif ilkeleri sayesinde yerine getirmeyi hedefler (Wach, 1987: 17; Günay, 2000: 238). Bu yönüyle din sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamın şekillenmesinde önemli işlev görür. Din bireysel ve toplumsal yaşamın düzenlenmesi amacıyla; yardımlaşma, dayanışma ve siyasi davranışları düzenler ve toplumsal düzenin nasıl sağlanacağına ilişkin teorik bir çerçeve sunar (Efe, 2013: 34; Zucherman, 2006: 154).

Ahmed Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet* adlı eseri bugüne kadar birçok çalışmanın konusu olmasına rağmen, eserdeki önemli kavramlardan biri olan "yetim" imgesi özel bir çalışmanın konusu haline getirilmemiştir. Bu durum literatürde bir boşluğun olduğu ve bu çalışmanın söz konusu boşluğun giderilmesi bakımından önemli olduğu ileri sürülebilir. Bu araştırmada dinsel bir metin olan Ahmet Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet* adlı eserinde yetim imgesi din sosyolojisi açısından analiz edilmiştir. Bu amaçla araştırmanın kuramsal ve yöntemsel yapısı ile normatif kaygılar din sosyolojisi açısından incelenmiştir. Burada teori, insan davranışlarını dinsel temelde açıklamak ve anlamak bakımından araç işlevi görürken, yöntemsel yapı konunun daha iyi açıklığa kavuşturulması bakımından tercih edilmiştir. Normatif yapı ise inşa edilmesi arzu edilen toplumsal yapının değerler dizgesi çerçevesinin incelenmesi bakımından ele alınmıştır (Wuthnow, 2009: 16, 239).

Divan-ı Hikmet Yesevî'nin yaşadığı dönemin toplumsal yapısını, onun geleneklerini, göreneklerini, ahlak ve inançlarını yansıtmaları bakımından özellikle edebiyat tarihi, sosyoloji ve din sosyolojisi bakımından temel eserlerden biridir. *Divan-ı Hikmet'te* Ahmed Yesevî dürüstlük ve yardımlaşma gibi normatif değerlere büyük önem atfeder. Bu araştırmada Yesevî'nin yetim imgesine verdiği değer üzerinde durularak, onun yardımlaşma ve dayanışma üzerinden kurmak istediği toplumsal düzenin inşası farklı açılardan incelenmiştir. Çalışmada üzerinde durulan asıl konu, yetim teriminin anlamı ve etimolojisi değil, Yesevî'nin kurmak istediği medeniyetin inşasında yetimlere, muhtaçlara ve gariplere karşı fert ve toplumun sorumluluğunun sorgulanmasıdır. Esasen *Yesevî'nin Dîvân-ı Hikmet* adlı eserinde üzerinde durduğu asıl konu tek başına "yetimlik" olgusu değil, yetime karşı topluma ne gibi sorumluluklar düştüğü çeşitli mecazlarla ifade edilmektedir. Nihayet işlevselci sosyolojik teori açısından da toplum denilen örgütlenmiş yapı, birbirini destekleyen ve ayakta tutan bir bütündür (Sunar, 2018, 158). Din ise toplumsal yapıları inşa etme, örgütlenme ve toplumsal bütünleşmeyi sağlama sürecinde manevi dinamik olarak önemli

bir işlev görür.

Toplumda dezavantajlı kişilerin korunması, onların maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması dinlerin yardımlaşma ve dayanışma hedefleri arasındadır. Toplumsal yardımlaşma ve dayanışma aynı manevi dinamiklerden beslenen Gazali’de “kardeşlik akdi” olarak ifade edilmiştir. Bu akit, ihtiyaç sahiplerine karşı toplumsal duyarlılığı ifade eder. Buradaki toplumsal akit tıpkı eşler arasındaki nikâh akdi gibi taraflar arasındaki bağı güçlendirir ve kişileri birbirine karşı sorumlu kılar. Gazali’ye göre kardeşlik akdi, kan bağının yerine geçen bir akittir ve bu akit, bazı yükümlülükleri beraberinde getirir (Gazzâlî, 1985, 2 /431). Kardeşlik hukuku gereği yetimin, öksüzün, yoksulun ve yakın-uzak akrabanın her anlamda gözetilmesi hem insani hem de dinsel bir görevdir.

İnsanlar yaşamlarını sürdürürken maddi ve manevi olarak farklı ihtiyaç biçimlerini gidermek durumunda kalırlar. İnsan sadece fiziksel ihtiyaçları bakımından değil, psikolojik ihtiyaçları bakımından da çoğu kez başkalarına ihtiyaç duyar. Ego ötesi psikolojiye göre insan manevî yönü itibarıyla sonsuz gelişme potansiyeli olan bir varlıktır (Mundiri vd., 2020). İnsanlaşma ise biyolojik büyüme olarak değil, psikolojik, ruhsal ve manevî derinleşme sürecidir (Ayten, 2010: 97). Yesevî, insanın fiziksel yanını psikolojik yanından, biyolojik yönlerini manevî yönlerinden ayrı düşünmez. Bugün “benötesi” veya “ego ötesi psikoloji”, her insanın derinliklerinde, bilinenden hayata yansıyan yönünden daha yüce bir yönü olduğunu kabul eder. Yesevî hikmetleriyle insanın manevî yönelişine ve insan ruhunun ihtiyaçlarına dikkat çeker. O insanlığın özünde varoluşsal ve manevî bir boyut olduğunu farkındadır. İnsanın fiziksel ve manevî gelişimini birbirinden bağımsız olarak düşünmez. Meta veya aşkın ihtiyaçların tatmin edilememesinin insanda değer kaybına yol açacağını blinciyle hareket eder. İnsan yetim kalınca fiziksel ihtiyaçları başkaları tarafından karşılanırsa bile, psikolojik ihtiyaçlarının tatmini büyük bir sorun olmaya başlar (Ryan ve Deci, 2017: 47). Yesevî açısından yetimlik olgusuna bakınca yetimlerin özellikle psikolojik ve sosyal ihtiyaçları sadece bireysel bir sorun değil aynı zamanda sosyal bir sorundur. Yesevî, yetimlerin fiziksel ihtiyaçlarının yanında, psikolojik ihtiyaçlarının farkındalığı ile yetimlerin psikolojik ihtiyaçlarını; “gönül okşama”, *gönül alma*, “yetim gönlü” ve “gönül avlamak” gibi kavramlarla izah etmektedir. Maddi ve manevi ihtiyaç içinde kalmanın olumsuz etkisinin farkındalığı ile Yesevî, güçlü bir toplumun inşasında, toplumun tüm fertlerinin fiziksel ve psikolojik açıdan güçlü olması gereğini yetim imgesi üzerinden anlatmıştır.

*Garip, yetim, fakirlerin gönlünü okşayıp/ Gönlü kırık olmayan
kişilerden kaçtım ben işte. H1**

*Akıllı isen, gariplerin gönlünü avla/ Mustafa gibi yurdunu gezip
Yetim ara. H1***

Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserinde yetim kavramına, yetimlerin maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasına özel bir önem vererek, yazdığı hikmet tarzında şiirlerinde insanların akıl ve gönül dünyalarına seslenmiştir. Yesevî'nin yetim kavramına yüklediği anlam, annesizlikten ve babasızlıktan kaynaklanan mağduriyet halinin giderilmesine ilişkin duyulması gereken bireysel ve toplumsal sorumluluktur. Bu sorumluluğu yesevî "can" ve "damar" gibi maddi manevi imgeler üzerinden şu şekilde ifade eder: *Ca'nı ca'na bağlayıp, damarı damara ekleyip/ Garîb, Yetîm, fakirlerin gönlünü okşayıp* (H1). *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserde "öksüz" ve "yetim" konusunda terim olarak bir ayırım yapılmasa da sadece bir yerde Hz. Fatîma'nın babası Hz. Peygamberin ahirete irtihallerini "babadan yetim" kavramıyla ifade etmiştir:

Babam" diye Fatîma ağladı/ Babasından yetim olup kalmak için.

*Garip, fakir, yetimleri sevindiresin/ Parçalayıp aziz canını eyle
kurban; H46.*

Yesevî'nin beslendiği İslam dini ve Türk kültüründe insan ihtiyaçları sadece maddi ihtiyaçlar olarak değil, aynı zamanda manevi (psikolojik) ihtiyaçlar olarak görülmüştür. Zira İslam dininde çocuğun yetiştirilmesinde sorumluluk ana-babaya, onların olmaması durumunda diğer insanlara, topluma ve devlete düşmektedir (Sarıçam 1999: 139). Türklerde bir kuruma veya kuruluşa evrilen önem "ocak" kavramıyla ifade edilmiştir. Aynı şekilde aileye verilen önem de "aile ocağı" kavramı şeklinde ifade edilmiştir. Aile ocağı kavramı çocuk için ailenin sıcaklığını yansıtır; zira "aile ocağı"ndan kastedilenin ailenin güven veren ve korunaklı iklimidir. Ocak ve ocakta yanan ateş ailenin dirliğinin, düzeninin hatta kudretinin sembolüdür. Sözlü anlatımda "ocağın sönmesi", "yuvanın yıkılması" gibi bir anlam ifade eder. "Odsuz ev kutsuz ev", şeklindeki atasözü, *ocağın sönmesi, ocağın tütmesi* şeklindeki tasvirlerin arka planında bu anlayış vardır (Seyidoğlu 1992: 71). Türkler aileyi, aile fertlerinin içinde huzur bulduğu bir ortam olmanın

* Hikmetlerin günümüz Türkçesinde, editörlüğünü Mustafa Tatcı'nın, Türkçeye aktarımını Hayati Bice'nin yaptığı, Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi (2017) tarafından basılan *Dîvân-ı Hikmet* adlı eser esas alınmıştır. **H1** rumuzu Hikmet numarasını göstermektedir

** **H1, H2, ...Hn**, rumuzu *Dîvân-ı Hikmet*'teki hikmet numarasını göstermektedir

yanında, neslin devamı için önemli bir kurum, toplumu kötülüklerden koruyan, insanların şan ve şerefle yaşamalarında ve yetiştirilmelerinde temel birim olarak görmüşlerdir (Aslan 2019). Türkler, bakıma muhtaç çocuklar için kurdukları müesseselerde yetimlerin “mağdur ve mazlum olma” durumunu ortadan kaldırmaya özel bir önem vermişlerdir (Coşkun 2016). Bu bakımdan Ahmed Yesevî'nin zihinsel kalıplarını şekillendiren Türk kültüründe yetime karşı toplumsal sorumluluğu anlayabilmek için Türklerin kurdukları devletlerde yetim müesseselerine bakmak yeterli olacaktır. Bu araştırmada Ahmed Yesevî'nin Divan-ı Hikmet adlı eserindeki hikmetlerde “yetim” imgesi göstergebilim açıdan incelenmiştir. Bu amaçla araştırmada aşağıdaki sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır:

1. *Divan-ı Hikmet'te yetim imgesi nasıl ele alınmaktadır?*
2. *Divan-ı Hikmet'te toplumun yetim ve gariplere karşı sorumlulukları nasıl görülmektedir?*

A. Divanı Hikmette Yetim İmgesi

Türk toplumunun dini ve kültürel yaşamında önemli yeri olan Ahmed Yesevî ve Divan-ı Hikmet adlı eseri, toplumsal ve kültürel değerlerin yerleşmesinde ve yaşatılmasında önemli bir yere sahiptir. Divan-ı Hikmet özellikle ahlâki olgunluğu kapsayan ve toplumsal düzenin hukuk, din ve ahlak temelinde kurulmasını öğütleyen temel eserlerden biridir. Divan-ı Hikmet bu yönüyle Türk toplumları açısından Kutadgu Bilig'den sonra dini-tasavvufi düşüncenin en önemli eserlerinden biridir (Köprülü, 2018: 35). Divan-ı Hikmet yeni nesillere ait oldukları milletin kültürünü ve değerlerini aktarmada önemli işlevler görmektedir (Kalın, 2017). Divan-ı Hikmette üzerinde en fazla durulan değerlerin başında dürüstlük, sonra garip ve yetimlere yardım etmek gelmektedir (Türküresin, 2021). Ahmed Yesevî'nin Divan-ı Hikmet'inde gariplere, yetimlere ve fakirlere yardım etmek için insanlara nasihat etmiş ve kendi yaşamını da bu çerçevede sürdürmüştür. “*Öyle mazlum yolda kalsa, yoldaşı ol/ Garip, fakir, yetimleri sevindiresin*” (H1) diyerek kendi emeği ile geçimini sürdürdüğü gibi, başkalarına da yardım etmekten geri durmamıştır. Divanı hikmette garip ve “yetim”lerin korunması, gönüllerinin alınması, maddi ve manevi ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda fazlasıyla durulmuştur.

Bu araştırmanın analiz birimi olan “yetim” sözcüğü, Arapça, muhtaç olmak, gaflette bulunmak, geri kalmak gibi manalara gelen ‘ye-te-me’ kökünden türemiş bir sıfattır. Yetim terimi sözlükte, bir başına kalmış, korunmaya muhtaç veya çaresiz kalmış gibi anlamlara gelir. Öksüz ve yetim kalma, bırakma durumu için Karahanlı Türkçesi döneminden “*anasız kalmak*,

öksüz bolmak, Harezmi Türkçesi döneminden "*öksüz kılmak*", (Tezcan ve Zülfikar 2004): Eski Anadolu Türkçesi döneminden "*öksüz eylemek*", Çağatay Türkçesinde "*yetim bolmak*", Türkiye Türkçesinde "*öksüz kalmak, öksüzlük, yetimlik*" şeklinde kullanımlar vardır (TDK, sozluk.gov.tr). Terim olarak "*yetim*", buluş çağından önce babası ölen çocuğa denmiş olsa da, *Dîvân-ı Hikmet'te* babası veya annesi ölmüş olmak veya her ikisinin birlikte ölmesi şeklinde bir ayrıma rastlanmaz. Ancak eserde sadece bir yerde "*babasından yetim olup kalmak için* (H46), "*babadan yetim*" kalmak kavramı sözlük anlamıyla kullanılmıştır. Anne veya babasından birini veya her ikisini kaybettiğinden dolayı bakıma muhtaç çocuğa yetim dendiği gibi, sadece annesi ölmüş çocuğa ise öksüz denmektedir. Bununla birlikte Anadolu'da *öksüz* terimi yerine, *yetim* terimi de kullanılır (DİBİA: 401). Divan-ı Hikmette ise "*yetim*" sözcüğü anne veya babasını veya her ikisini kaybedip, bir başına kalmış, sevgiye, şefkate, ilgiye ve maddi manevi desteğe muhtaç herkes için kullanılır. Yesevî'nin Türk kültürünü inşa eden isimlerden biri olduğu göz önünde bulundurulduğu zaman aslında Türkçede mecazî manada "*kimsesiz*" (TDK) ve korunmaya muhtaç olanlara yetim denmesi, teriminin anlam muhtevasını genişletmektedir. *Dîvân-ı Hikmet'te* de yetim terimini Yesevî bazı yerlerde "*virane olmak*" anlamında da kullanmaktadır.

Eş-çocuk, ev-barkım yetim kılsam/

Dergâhında hocam kabul kılar mı ki? (H174)

Ahmed Yesevî Türklerin maddi ve manevi hayatını etkileyen önemli isimlerden biridir. "Pîr-i Türkistan" lakabı onun kıymetini takdir etmek bakımından önemlidir. Divan-ı Hikmet adlı eseri, Türklerin İslam dinini kabulünden sonra oluşturulan Türk tasavvuf edebiyatının ilk örneğidir (Bice 2016: 9, 55). Köprülü'nün belirttiği gibi, Türk edebiyatının vücuda getirdiği eserler arasında *Dîvân-ı Hikmet'in* birkaç bakımdan büyük bir ehemmiyete haizdir. Bu eser İslami-Türk edebiyatının *Kutadgu Bilig'ten* sonra en eski örneğini göstermektedir. Lisani ve edebi mahsullerin pek az bulunduğu bir devre ait olan böyle bir eser gerek lisan gerekse edebiyat tarihi bakımından büyük bir kıymeti haizdir. Ahmed Yesevî'nin hayat hikâyesini manzum bir biçimde *Yaşnâme* tarzında anlatan ve onun çizgisinin temel unsurlarını şiir tarzında anlattığı *Dîvân-ı Hikmet* adlı eseri, onun temel gayesini, yolunu, çizgisini ve varmak istediği yeri göstermesi bakımından önemlidir (Köprülü 2018:192). İslam dininin ahlak anlayışının bir yaşam tarzı haline getirilmesini ve dini yaşam tecrübesini telkin eden Yesevî, daha çok insanın iç dünyasını manevi bir temelde imar etmeye çalıştıktan sonra onun dış dünyasının imar etmeyi de bir misyon olarak görmüştür.

Bice'ye göre dinî nasihatler içeren hikmetlerin ekseninde, "mistik şair" olarak anılan Ahmed Yesevî, siyaset kuramcılarına göre Anadolu ve Rumeli'ye yönlendirdiği dervişleri ile bu coğrafyalara "ruh" kazandırarak vatana dönüştüren öncü isimlerden biridir (Bice 2016: 53). Onun stratejist yönünü Yesevî uzmanı olan Köprülü (2018: 68, 138) "Ahmed Yesevî'nin yaşadığı dönemde göçebe Türkler arasında, yani Sırderya kıyılarında ve bozkırlarda anladıkları basit Türkçe ile halka hitap ederek İslam akidelerini ve ananelerini onlar arasında yaymaya çalışan dervişlerin bulunduğu muhakkaktır. Yesevî'nin uzak görüşlü, muhakemeli bir mutasavvıf olduğu Divan-ı Hikmet adlı eserinde açıkça görülmektedir" şeklinde açıklamaktadır. Yesevî'nin Divan-ı Hikmet adlı eserinde hikmetler iç içe geçmiş anlam katmanlarından oluşur. En dış çerçevede İslam, ikinci çerçevede sufi düşüncesi, üçüncü çerçevede ise Türk'ün hayat anlayışı, örf ve ananesi bulunur (Bice 2020: 57). Hikmetlerin anlam içeriği, dıştan içe doğru yoğunlaşarak İslam-sufi geleneği ve Türk kültürünün sevgi, merhamet ve yardımlaşma dair anlayışını yansıtır.

Divan-ı Hikmette üzerinde durulduğu gibi islam öncesi Türk kültüründen bazı unsurları taşımakla birlikte, İslâm dininin etkilerini taşıyan *Anadolu Efsanelerinde* ailenin özellikleri sayılırken ailenin temelinde "sevgi"nin bulunması gerektiği özellikle vurgulanmıştır (Seyidoğlu 1992: 580). Aile ocağında çocukların sevgi ve güven ikliminden mahrum kalmaması için evlat edinme müessesesi devreye sokularak, maddi ve psikolojik anlamda sağlıklı insanlardan oluşan güçlü bir topluma ulaşmak istenmiştir. Örneğin, Osmanlıda çocukların *evlât edinilmesi (tebennî)* uygulaması yetimlere verilen önemin gösterilmesi bakımından önemlidir. Osmanlılarda evlâtlık kurumu bazı zamanlarda *koruyucu aile* tarzında düzenlenerek yetimlere gösterilen ilgi kurumsallaştırmıştır (İnan 1987: 305). Daha sonraki dönemlerde yetimlerin manevi destekten mahrum kalmamaları için "*manevî evlât*" statüsü uygulanmıştır. Evlatlığa verilen öneme dini uhrevi bir mahiyet yüklenerek "*ahiret evlâtlığı, can evlâtlığı, manevî evlâtlık, oğulluk...*" gibi sıfatlar kullanılmıştır. Burada asıl amaç yetim ve gariplerin ihtiyaçlarının giderilmesiyle Allah'ın rızasını kazanmaktır (Kurt 1993: 629). Evlatlık ve koruyucu aile gibi müesseselerle Türk insanının engin şefkat ve merhamet duygusu, İslam dininin Müslümanları mutlak kardeş yapan prensipleriyle perçinlenmiştir.

Dîvân-ı Hikmet'te bireyin ve toplumun yetime karşı sorumlulukları *maddi* ve *manevi* olmak üzere iki bakımdan ele alınmaktadır. Eserde maddî sorumluluklar, yetim ve öksüzlerin mallarının ve canlarının emniyet altına alınması, manevî sorumluluklar ise, yetimlerin manevi ve psikolojik

gelişimleriyle ilgili her tür çabayı kapsar. Bunun için *yetim başı okşamak, yetimin gönlünü almak, yetimin gönlünü avlamak* kavramlarına sıkça başvurularak yetime şefkat ve merhametle yaklaşma, ona güven telkin etmeye özel bir önem atfedilir. Bu maksatla söz konusu eserde yetimin zihinsel ve psikolojik gelişimine katkı sağlamak, ahlak, erdem ve şahsiyet sahibi biri olarak topluma katılmasının yolunu açmanın bireysel ve toplumsal sorumluluk olduğu öğütlenir. Türk ve İslam kültüründe bireyin kendi çocuklarına karşı sorumlu olduğu kadar, yetimlere karşı da sorumluluğu vardır. Bu kültürde "tok", "aç"ın halinden anlamak zorundadır. Bu yönüyle Yesevî sohbetlerinde ve şiirlerinde en çok Allah ve peygamber sevgisi, fakir ve yetimleri korumak, dinî kurallara riayet etmek, güzel ahlâk, zikir, nefis ile mücadele etmek, kendinin muhasebesini yapmak (melâmet) ve ölümü düşünmek (Dîvân-ı Hikmet 2017: 15) gibi konulara özel bir önem vermiştir.

Yesevî'nin yetimlerin özellikle başlarının okşanması, gönüllerinin alınması gibi onların psikolojik ihtiyaçlarına verdiği önem, psikoloji biliminin ihtiyaçların insanın psikolojik ve fizyolojik sağlığının bozulmasına neden olan bir eksiklik duygusu olduğu tespitiyle uyumaktadır (Kalra vd., 2018). Yesevî'nin insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını bir bütün olarak ele alıp insanların karınlarının tok, gönüllerinin sevgi ve merhametle dolu olmasına çaba göstermesi, sağlam bir toplumun inşası bakımından önemlidir. Özellikle insanın zaruri ihtiyaçlarının yeterince karşılanmamasının onun üzerindeki her tür olumsuz etkisi toplum için bir tehdittir. Bir toplumda insanların yetime karşı sorumlulukları özellikle onun maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgilidir. Yetimler yetim olmasından kaynaklanan fizyolojik ihtiyaçları ile manevi-psikolojik ihtiyaçları karşılanmaya muhtaç insanlardır. *Maddi ihtiyaçlar* yeme-içme ve barınma gibi insanın yaşaması için karşılanması gereken hayati önemi olan ihtiyaçlardır (Martela vd., 2020). *Psikolojik ihtiyaçlar* ise, sevgi, şefkat, güven, eminlik hissi, ait olma duygusu gibi daha çok insanın manevi olarak gelişmesine katkı sağlayan ihtiyaçlardır. İster fizyolojik ister psikolojik veya manevi olsun ister sürekli ister arızı olsun, insan ancak ihtiyaçlarının baskısından kurtulduğu zaman sağlıklı bir şahsiyetin inşası mümkün olabilir (Kalra vd., 2018). Yesevî'nin temel amacı ihtiyaçlardan arınmış, benlik saygısı yüksek şahsiyetli insanlar inşa etmektir.

Akıllı isen, gariplerin gönlünü avla,

Mustafa gibi yurdunu gezip yetim ara,

Dünyaya tapan soysuzlardan yüzünü çevir. (H1)

Dîvân-ı Hikmet'te 250 hikmet arasında en fazla üzerinde durulan

konulardan birinin *yetim* ve garipler olması, Ahmed Yesevî'nin toplumun bu mağdur kesimine karşı duyduğu hassasiyeti göstermesi bakımından önemlidir. Bugün çağdaş dünyanın temel amaçlarından olan sosyal devlet anlayışının gereklerinden biri olan toplumdaki dezavantajlı grupların desteklenmesini ve toplumsal düzenin sosyal adalet ve eşitlik temelinde kurulması gerekliliği konunun önemini göstermektedir. Sosyal adaletin sağlanmasında ve sosyal normların yerleşmesinde dinin yardımlaşma ve dayanışma kavramlarına atfettiği anlamın önemli işlev göreceği ileri sürülebilir (Wach, 1990: 47). Dinin toplumsal işlevinin yerine getirilmesinde inananların çevreleriyle etkileşim halinde olmaları, çevrelerinde olup bitenlere karşı bigâne kalmamaları, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarına karşı duyarlı olmaları önemlidir.

B. Yöntem

1. Araştırma Deseni

Göstergebilim herhangi bir edebi metnin görünürdeki yüzeysel anlamından hareketle yan anlam ve derin anlam içeriğini çözümlemeyi amaçlar (Riley vd., 2017). Göstergebilim incelemelerde “gösterge”, herhangi bir şeyin yerini, herhangi bir sıfatla tutan şeydir (Rifat 2005: 232). Bu yolla ifadelerin içinde söylenenin yanında ima edilen derin anlam ortaya çıkarılır. Göstergebilimin temel amacı sözün arkasındaki zihin dünyasını, gösterenin yanında gösterileni veya ima edileni keşfetmektir. Göstergebilim yönteminde dil ile düşünce, mantık ile uslamlama arasında yakın anlam ilişkisi kurulur (Karimi, 2020). Genel olarak, anlam taşıyan bir bütünü çözümlemeyi amaçlayan göstergebilim, anlamlı bütünlere sınıflandırarak, anlamın nasıl oluşturulduğunu ve nasıl algılandığını göstergeler aracılığıyla bir üst dil kullanarak inceler. Burada “anlam bütünlüğü” veya “anlamlı bütünlükler” diğer bir ifadeyle “gösterge dizgeleri” göstergeler arası ilişkilerden doğar ve bulunduğu bağlam ile okunur (Rifat 2005: 113, 232). Bu çalışma bağlamında ele alınınca göstergebilim yöntemi, din sosyolojisi çalışmalarına “metodolojik” olarak önemli bir yeri vardır. Din sosyolojisi ve göstergebilim alanının yaklaşması “anlama çabası” “kültüre vurgu” ve “eleştirelilik” çerçevesinde literatüre önemli katkı sağlar (Barthes, 2016). Din sosyolojisi ve göstergebilim yaklaşmasının, sembollerin ve simgelerin gündelik hayattaki varlığını sorgulamayı kolaylaştıracağı gibi, daha önceden birbiri ile ilişkilendirilemeyen kavramların kolaylıkla yan yana getirilmesi mümkün olur.

Din ve toplum ilişkilerini kendine konu edinen “din sosyolojisi”nde sadece aktüel dinî tecrübe değil, dinî tezahür biçimleri de analiz birimi

haline getirilmesi (Günay, 2003: 80) nedeniyle bu araştırmada Divan-ı Hikmetteki "yetim" imgesi din sosyolojisi bağlamında ve göstergebilimsel yöntemle analiz edilmiştir. Edebi metinlerin "göstergebilim (semyoloji) ve din yakınlaşması çerçevesinde incelenebileceği çeşitli araştırmacılar tarafından ileri sürülmüştür (Saussure, 1998; Eco, 1987; Barthes, 2011). Göstergebilim dilbilim, iletişim, sosyoloji, mimari, edebiyat ve görsel sanatlar alanında sık kullanım alanı bulduğu gibi din sosyolojisi bağlamında da geniş bir kullanım alanına sahiptir (Yelle, 2000: 627; Ertan ve Sansarcı, 2016). Göstergebilimin din sosyolojisi disiplinine yöntemsel bir bakış açısı kazandırdığı ileri sürülebilir (Barthes, 2012: 23-170; Günay, 2008, 2012). Bu araştırmada Ahmed Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserindeki "yetim" imgesi hem "kesit" olarak hem de "anamlı bütünleri" olarak incelenmiştir. Burada temel amaç, metnin yüzeysel anlamından yola çıkarak Yesevî'nin zihin haritasındaki derin anlam içeriklerine ulaşmaktır. Araştırmada metinde ilk okunduğunda görülmeyen kişi, zaman, mekân, eylem, eyleyen, eğleten ve engelleyen düzeyindeki anlam katmanları açığa çıkarılması amaçlanmıştır.

2. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu çalışmada Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserinde yetim imgesinin göstergebilim incelemesinde Peirce (2004) tarafından önerilen metin çözümlemesi ve Greimas (Petitot, 2018) tarafından önerilen söylem çözümlemesi tekniklerinden yararlanılmıştır. Göstergebilimde göstergeler herhangi bir şey hakkında fikir veren her tür imgelerdir. Bir göstergebilim araştırmasında; belirli bir gösterge ne anlama gelir, gösterge anlamını nasıl gösterir, gösterge neden o anlama gelir şeklindeki soruların cevabı aranır. Bu araştırmada önce "anlatı düzeyi"nde *Dîvân-ı Hikmet'te* yetim imgesine ilişkin kesitler belirlenmiştir. "Söylem düzeyi"nde, ise Greimas'ın "oyunculaştırma" ile çözümleme yöntemine başvurulmuştur. Peirce, göstergebilimin işlevlerini; *anlatı düzeyi, söylem düzeyi ve anlamsal/mantıksal düzey* olarak üç açıdan inceler. Bu çözümlemede gösterge olarak kullanılacak her tür unsur kullanılabilir (Stables vd., 2018: 47). Bu amaçla Divan-ı Hikmetteki kişiler, rolleri ve sorumlulukları açısından, Yesevî'nin hayata bakışı, hedefleri, vizyonu, yolu ve çizgisi bir bütün olarak, "mantıksal ve anlamsal" çerçevede incelenmiştir.

Araştırmada Dîvân-ı Hikmet'te yetim imgesinin derin anlamını yüzeyle çıkarabilmek için önce *Dîvân-ı Hikmet* çeşitli "kesit"lere ayrılmıştır. İkinci olarak, dizelerdeki anlamsal yapı karşıtlıkları üzerinde durulmuştur. Üçüncü aşamada ise, yetim imgesi çerçevesinde "eyleyen"ın bakış açısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu amaçla "yetim imgesi" gösteren-gösterilen ilişkisi;

“anlatı düzeyi”, “söylem düzeyi” ve “anlamsal-mantıksal düzey” olmak üzere üç aşamada incelenmiştir (Houser, 2008). Böylece *anlatı düzeyinde* eserin kesitleri, *söylem düzeyinde* yetime karşı bireysel ve toplumsal sorumluluklar, *anlamsal/mantıksal düzeyde* ise, *Dîvân-ı Hikmet* yetim imgesi çerçevesinde ve mantıksal kurgusu açısından incelenmiştir.

3. Metin veya anlatı düzeyi

Ahmed Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserinde yetim imgesi anlatı düzeyinde yetim imgesi konu, imge, eylem, dize, beyit ve şiirin belli bölümü konunun geçtiği yere ilişkin bağlamsal çerçeveye göre sözce parçaları “kesit” olarak incelenmiştir. Bu amaçla *Dîvân-ı Hikmet*'te yetim teriminin geçtiği dörtlükler ve beyitler bağlamlarıyla birlikte “kesit” olarak incelenmiştir. Kesitler; *eyletim* (Ing: manipulation), eylemde bulunmayı, öznenin bir şey yapmasını isteyen “*eyletici özne*”, isteyen eylemin ortaya konmasıyla ortaya çıkan veya elde edilen şey, *edinç* veya müktesebat ve edimin gerçekleşmesi için gerekli *şartlar* olarak değerlendirilmiştir (Uçan 2003: 31). Bu aşamada metin eyleyenlerin eylemleri; gönderici, alıcı, özne, nesne, yardım edici ve engelleyici olarak ele alınmıştır. Bu araştırmada metni oluşturan/yazan olarak Ahmed Yesevî; tarihsel düzey olarak 12. Yüzyıl Türkistan ve metnin kendisi *Dîvân-ı Hikmet* olmak üzere üç katmandan oluşmaktadır.

XII. asırda Türkistan'da yaşayan, Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî ahlak, aşk ve irfan insanı, Allah dostu, Türk Kültür tarihinin önemli şahsiyetlerinden biridir. O, sadece Yusuf Hemedânî Hazretlerinin gönlünde yaktığı İslam'ın irfan kıvılcımını kendinden sonraki taliplere aktarmakla kalmamış, yetiştirdiği alperenleri Asya'nın bir ucundan Avrupa içlerine kadar göndererek insanlara İslami tebliğ etmiştir. Yesevî, dönemin din ve kültür dili olan Arapça ve Farsça yerine, anadili Türkçeyi kullanmış, Türkçeyi bir *ilim*, *aşk* ve *irfan* dili hâline getirmiştir. Belki de onun Türk milleti açısından en ayırıcı yönü burasıdır. Bugün geniş bir coğrafyada konuşulup yazılan edebi bir Türkçe'den söz ediliyorsa, bunda Ahmed Yesevî'nin katkısı büyüktür (*Dîvân-ı Hikmet* 2017: 6, 8). *Dîvân-ı Hikmet*, bir toplumun milli ve manevi dinamikleriyle nasıl ayakta kalacağını yol ve yöntemini gösteren kurucu bir metindir. *Dîvân-ı Hikmet* ne sadece gönlü ne de sadece akli ne ilmi ne de sadece irfanı ne sadece beden âlimlerini ne de sadece gönül âlimlerini değil, bütün bunları bir arada düşünen topyekûn bir medeniyet inşasına çalışan ve kendi dilinde konuşan bir toplumun kültürel bellek kodlarını inşa eden bir eserdir.

4. Söylem düzeyi

Herhangi bir metin göstergebilimsel açıdan söylem düzeyinde uzam

(yer), zaman ve kişiler yönünden incelenir (İşeri 2008). Bu aşamada metindeki sözcenin belli bir bağlam veya edim düzeyinde gerçekleşmesi, yani sözcemele edimleri üzerinde durulmuştur. Sözcemelede kullanılan her sözcük (kelime dizileri); içerik, bakış açıları, derin ve yüzeysel düzey aşamalarından geçerek "anlam"a ulaşılmaya çalışılır (Rifat 2000: 385). Bu aşamada incelenen metindeki *söylem* düzeyi, *sözdizim* aşamasındaki *eylemleri* ve söz konusu eylemlerin *eyleyenleri* açısından incelenmiştir. Burada *eyleyen*, bir *sözcüde* (konuyu açıklamaya yarayan kelime dizisi) *eyleme* katılan varlık, insan veya nesnedir (Yücel 2008: 149). Bu çalışmada *eyleyen*, özellikleri itibarıyla tekil, çoğul; somut veya soyut özellikler taşıyabilen (Uzdu 2012: 121) hali vakti yerinde olan, yetim ve garibe karşı sorumluluğu olan insanlardır. Eyleyenlerin eylemlerinin gerçekleşmesinde *yardımcı* ve *engelleyci* olarak işlev gören *eyleyenler* belirlenmiştir. Bundan sonraki aşamada ise, özne ve nesne arasındaki ilişki anlatının *söylem* düzeyinde şekillendirilmiştir. *Dîvân-ı Hikmet*'teki yetim imgesi ile ilgili dörtlükler, söylem düzeyinde *eylem* ve *eyleyen* açısından incelenmiştir. *Eylem* düzeyinde metin yetimlere yardım etme ve onların mağduriyetlerini giderme ve gönüllerini alma açısından incelenmiştir. *Eyleyen* düzeyinde ise, sorumluluk taşınması gerekenler, ait olunan toplumun inşasında kendini sorumlu addeden ve aynı kültürden olan, hali vakti yerinde olanlar açısından çözümleme yapılmıştır.

Söylem düzeyinde *Dîvân-ı Hikmet*, şiir sanatı yönüyle neyi ifade ettiği bu araştırmanın konusu olmamakla birlikte, Yesevî'nin Türkiye'de tanınırlığına büyük katkılar yapan Köprülü (2018:47), onun şairlik yönünü değerlendirirken, Yesevî'nin gayesinin "Acem taklidi tantanalı eserler yazan sanatkarların yanında, basit ve samimi ilahîlerle ruhunun derinliğinde yanan kutsi ateşi bizlere vermeye çalışmak", asıl maksadının şiir yazmak değil, "şuur" inşa etmek olduğunu ifade etmektedir. Ahmed Yesevî dilinden dökülen "hikmetler"i günümüzdeki herhangi bir "dinî manzume" ile mukayese ederek değerlendirmek son derecede yanlıştır. Ahmed Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserinin bin yıldan beri Türk insanının gönül gözünün açılmasında ve gönlünün genişletilmesinde nasıl bir işlev gördüğü dikkate alınınca, hikmetlerin edebi yönüne değil, mana yönüne ve misyonuna bakmanın daha doğru bir yaklaşım olacağı görülür. Bu yolla her bir hikmetin satır aralarından süzülerek, gönül, akıl ve irfan dünyasına yaptığı katkı daha iyi anlaşılır (Bice 2016: 15). Onun eserleriyle önemli katkı sağladığı ve "Türkler arasında asırlardan beri devam edip gelen halk edebiyatı, asırlar boyunca incele incele Türk'ün milli dehasını gösterecek derecede hususi bir mahiyet almış, Acem mutasavvıflarının en yüksek mahsulleriyle boy

ölçülebilecek eserler vücuda getirmiştir” (Köprülü 2018: 48).

Garip, Yetim, fakirlerin gönlünü okşayıp

Gönlü kırık olmayan kişilerden kaçtım ben işte. H1

Dîvân-ı Hikmet'te Yesevî'nin asıl amacı sosyal adaleti sağlayarak, “erdemliler ittifakı”ndan oluşan bir toplumsal yapı inşa etmektir. Bu amaçla yetim sözcüğünü sürekli gariplerle birlikte anarak, asıl gayesinin toplumsal dayanışma müesseseleriyle tepelerin eritilerek, çukurların doldurulması, yani sosyal adaletin sağlanmasıdır. Bu nedenle yetim ve garipler birlikte anılarak, asıl mücadelesinin hedefinde yoksul değil, yoksulluk, yoksun değil, yoksunluk olduğunu göstermiştir. Yetimle ilgili dörtlüklerde *gönderici, nesne ve alıcıdan oluşan iletişim ekseninde* göndericinin görevi, özneyi alıcıya bir şey iletmesi için harekete geçirmektir. Bu da varlıklılar ve yetimler üzerinden açıklanmıştır. Bu yolla asıl amacı olan toplumda mağdur insanlara kol kanat verilmesi, toplumda her tür mağduriyetin ortadan kaldırılmasıdır.

Göstergebilim açısından bakınca Yesevî *eyleyenlere* büyük bir sorumluluk yüklemiştir. Eyleyenler; *iletişim eksenini, isteyim eksenini ve güç eksenini* üzerinden değerlendirilir. Göstergebilim incelemelerde *gönderici ve alıcı* çifti iletişim eksenini oluşturur. *Gönderme* ve *alma* edimi iletişim ekseninde gerçekleşir. Bu eksen gönderi ve alımın gerçekleştiği düzlem, iletişim ve aktarımın içinde gerçekleştiği eksendir. İletişim ekseninde gönderici alıcıya bir şey iletirken, sürece *nesne* adıyla üçüncü bir öge eklenir. Nesne alıcının neye ihtiyacının olduğu ile ilgilidir. *İletişim* ekseninde öznenin harekete geçmesi için her zaman bir göndericiye ihtiyaç yoktur (Kıran ve Kıran 2007: 280). Gönderici öznenin harekete geçmesi için sorumluluk sahibi olması yeterlidir. Alıcı ise, göndericinin muhatabıdır ve genellikle anlatının sonunda yer alır.

Tablo1. İletişim Eksenini

İletişim Eksenini		
Eyleyen/gönderici	İsteyim (edimler) eksenini	Muhatap/Alıcı
Sorumluluk sahibi ve hali vakti yerinde olan herkes.	Yardım, destek, merhamet, gönül almak, gönlü okşamak	Garipler, yetimler ve muhtaçlar,

Bu araştırmada *eyleyenler veya göndericiler*, toplumda sorumluluk sahibi ve hali-vakti yerinde olan tüm insanlar olarak kodlanmıştır. Yetime ve garibe karşı sorumluluk sahibi olan kişilere karşı gönderilen *mesaj*, yetim ve gariplerin görülüp gözetilmesi ve gönüllerinin alınması şeklindedir. Yetimin başının okşanması, korunması, hallerinin-hatırlarının *sorulması, aranıp bulunması, sevindirilmesi, gönüllerinin alınması, mahzun bırakılmamaları*,

server olunması gibi görevlerdir.

İletişim ekseninde gösterilmesi gereken tutum ve davranışlar özne ve nesnenin karşılaştığı *isteyim* ekseninde gerçekleşir. *İsteyim eksenini*, belli bir konuda bir eylemde bulunması beklenen "edim"ler eksenidir (Badir, 2017). *Dîvân-ı Hikmet'te* yetim imgesi ile ilgili olarak, toplumun yerine getirmesi gereken *edimler*, hâli vakti yerinde olanların görevi olarak belirlenmiştir (*Garîb, fakîr görse göze ilıştirmeyenler/Emr-i marûf, nehy-i münker kılmayanlar. H197*). Bu edimler (görevler) bir *isteyim* ekseninde gerçekleştirilir. Burada *isteyim eksenini*, öznenin yapmasını istenen edimlerin eksenidir. *İsteyim* ve *edim* ekseninde öznenin (varlıklı olanların), nesneyi (yetim ve garip) araması ve ona karşı görevini ifa etmesi beklenir (Yücel 2008: 148). *Dîvân-ı Hikmet'te* özne konumundaki hâli vakti yerinde olanların nesneye, yani yetim ve garibe ulaşmaları istenir.

*Akallı isen, gariplerin gönlünü avla/ Mustafa gibi yurdunu gezip
yetim ara,*

*Dünyaya tapan soysuzlardan yüzünü çevir/Yüz çevirerek derya olup
taştım ben işte. (H1)*

Yukarıdaki dörtlük Yesevî'nin, toplumda mağdurun ve mazlumun olmadığı gibi zenginlikten şırmış bir kesimin de olmadığı, sosyal adalet ekseninde ve mülkü adalet temeli üzerine inşa etmeyi amaçladığını göstermektedir. Yesevî'nin talebeleri marifetiyle gerçekleştirmeye çalıştığı misyonuna bakınca esasen temel gayesinin de bu anlaşılmaktadır.

Tablo 2. İsteyim ve Edim Eksenini

İsteyim/edim eksenini	
Eyleyen/Gönderici	Muhatap/alıcı nesne
Hali vakti yerinde olanlar	Yetim ve garipler

Dîvân-ı Hikmet'te destekleyici-özne-engelleyici üçlüsünden oluşan *edim* ekseninde özne "isteyim"den yani istekten kaynaklanan edimlerin yani öznenin, nesneyi aramasını böylece mağduriyetin ortadan kaldırılmasını öğütler (Yücel 2008: 149). Bu amaca ulaşmada yani *edim* ekseninde çeşitli engelleyiciler vardır ancak öznenin tüm engelleri aşarak alıcıya ulaşması beklenir. *Edim* veya *güç* ekseninde destekleyiciden sabır, sebat ve azim gibi yardımcıları kullanarak ısrarlı davranması istenir (Kıran ve Kıran, 2007: 285) Her iyi eylemin engelleyenleri vardır. *Dîvân-ı Hikmet'te* öznenin yani hali vakti yerinde olanların, nesneye (mağdura) ulaşmadaki zorluk derecesi, eylemin kıymet derecesini artırdığı ısrarla vurgulanır.

Tablo 3. Edim ve Güç Ekseni

Edim veya güç eksenini		
Destekleyici	Özne	Engelleyici
Hali vakti yerinde olanlar	Mesajın öznesi Yetim ve garipler	Cimri olanlar Duyarsız olanlar Merhametsiz olanlar Mala-mülke tapınanlar Dünyaya tapınan tamahkârlar.

Hikmetlerde özneyi eyleme geçirecek yardımcı unsurlar; hali vakti yerinde olmak, güç ve kudret sahibi olmak, yardımsever olmak ve merhametli olmak gibi maddi manevi unsurlardır. *Engelleyiciler* ise, isteyim ediminin öznesi ve iletilen mesajın muhatabı olan yetimin yetimlikten kaynaklanan maddi ve manevi ihtiyaçların ortadan kaldırılmasını engelleyen herkes, her tür tutum ve davranıştır.

5. Anlam düzeyi

Yesevî, hikmetleriyle toplumsal dayanışma sayesinde bireysel ve somut bir eylemin manevi ve toplumsal bir eyleme dönüşmesinin zeminini inşa etmeye çalışmıştır. Bu yolla bireyle toplum, zenginle fakir, mağdur ile müreffeh arasında kurulan bağı güçlendirerek sağlam bir toplumsal yapı inşa etmeyi amaçlamıştır. Yetim ve gariplere yardım sayesinde “ben” şuurundan “biz” şuuruna, bireyden millete ulaşmanın yollarını aramış, düşünce ve inanç bireysel plandan toplumsal plana dönüştürmeye çalışmıştır. Yesevî, bu geçicilik yurdunda, bu imtihan dünyasında insanları hayatın biraz da başkası için yaşamak olduğunu hatırlatarak şiir öznesine şu şekilde seslenir:

Mahzun olan sıkılana, hazır olan günahkâra,

Yetim olan garibe, server olan Muhammed. (H204)

Yesevî'nin sürekli yapmaya çalıştığı şeyin “kolektif ruh” ve “milli şuur” inşa etmek olduğu görülür. Onun yapmaya çalıştığı, her bir ferдин kolektif ruhu içselleştirilerek, fiziki ve manevi nitelikleri güçlü bir toplumsal yapı inşa etmektir. O, toprağı ruh ve şuur zeminine çıkararak “vatan”a sönüştürmeye çalışmıştır. Onun *canı cana bağlayıp, damarı damara ekleyip* bireyi millete, toprağı ruh ekleyerek vatana dönüştürmek gibi bir hedefi olduğu açıktır. Bu derin maneviyatı, bu milli şuur taşımayan, “*gönlü kırık olmayan kişilerden kaçtım ben işte*” (H1) diyerek, takipçilerine yürümleri gereken yolun ve varmaları gereken hedefin ne olduğunu göstermiştir.

Yesevî bir toplumsal sorumluluk olarak, *fakirlerin hâllerinin*

sorulmasını, onların izlerinin aranıp bulunmasını, onların gönlülerinin avlanmasını öğütler. Bunun için önce yapılması gerekenin dünyaya tapınmaktan, hatta "dünyaya tapanlar"dan yüz çevirmek olduğunu tembihler. *Garip, fakir ve yetimleri her kim sorar* ise, bunda büyük bir ilahî rıza olduğunu (sözünü söyledim, her kim olsa cemale talib-H1) müjdeleyerek, Allah'ın fakir ve yetimlere kol kanat gerenlerden razı olacağını, *razı olur o kulundan Rahîm Allah (H1)* diyerek, yardımlaşmanın manevi dinamiklerini gösterir. Hatta yetimleri ve garipleri sevindirmenin derecesini ifade ederken, yetimleri ve garipleri gözetenlerin peygamberin "*has ümmeti (H36)*" olduklarını ifade ederek, inananlara dini görevlerini hatırlatır.

Tablo 4. Yetim ekseninde karşıt değerler.

	Yetim ekseninde kültürel değer	Karşı değer
Kavram düzlemi	<i>Cemale talib olmak; canı cana bağlamak, damarı damara eklemek; gönül okşamak, garib, fakir ve yetimlerin halini sormak, garipleri aramak; gariplerin gönlünü avlamak, yetim aramak; dünyaya tapınanlardan yüz çevirmek; garib, fakir, yetimleri sevindirmek; hak Mustafa'nın öğüdünü dinlemek; hayır ve cömertlikle yetim gönlünü almak; garib-yetim başı okşamak; Hak'tan korkmak; garib ve yetim gönlü avlamak, fakir, miskin ve yetimlerin halin sormak, riyasız olmak, şefkatli olmak; canı cana ulamak.</i>	<i>Tamahkar olanlar, gönlü kırık olmayanlar, dünyaya tapan soysuzlar, yetimi incitenler, zalim olanlar, kara yüzlü olanlar, mahşerde kolu arkada olacaklar, günahkârlar.</i>
Simge düzlemi	<i>Cemal, damar, garib, fakir, yetim, yetim başı, garip, sehavet, candan, feragat, miskin, riya, şefkat, cömertlik.</i>	<i>Dünyaya tapmak, gönlü ağrıtmak, kara yüzlü, kolu arkada olmak.</i>

Yetimlerin "bu cihanda ezilmiş" (H36) olduklarını, yetimliğin ve garipliğin zor olduğunu belirterek garip ve yetimlere karşı *sehavetli -cömert (H41)* davranılması gerektiğini vurgular. Aksi halde *zalim olup zulmeden, yetim gönlünü ağrıtanların (H53)* yüzlerinin mahşerde *kara* olacağı ikazında bulunma gereği duyar. Hali vakti yerinde olanların ilahî rıza için *hayr kılmalarını, fakir, miskin, yetimlerin halin sormalarını* ister (H153). Edebi ve bir ülküyü dile getiren metinlerin insanları eylemde bulunmaya çağıran şey, vazife bilinciyle yapılan "maruf davranış"lar ve söz konusu davranışların eyleme dökülmesini engelleyen "karşı değer" arasındaki diyalektik sürekli bir çatışmaya neden olur. Bu onun dilinde bir hak-batıl çatışmasıdır ve insanın "*özünü batıllardan korumak gerektiğini* belirtir

(H199). Vazife şuurunu hikmetlerinin merkezine yerleştiren Yesevî inşa etmek istediği değerleri, varlık amacını, genel olarak hayatın gayesini bir varoluş amacı çerçevesinde kültürel bir değer olarak görür. Söz konusu varoluş gayesini engelleyen cimrilik, dünyaya tapınma gibi her tür eylemi “karşı değer” olarak kodlar. Onun zihninde iyilik değerleri ile karşı değerler arasındaki çatışma edimler ve sözler düzleminde gerçekleşir.

İnsanın iletişim kurma sürecinde geliştirdiği araçlar arasında simgeler önemli yer tutar. Simgeler iletişim yolunu kısaltmada önemlidir ve insan zihinlerinin ortak bir zeminde buluşmasını sağlar. Edebi eserlerde kullanılan simgesel dilde kullanılan sesler, sözlere, davranış kalıplarına ve çeşitli nesnelere yeni anlamlar yükler (Ritzer 2013: 231; Baudrillard, 2014: 4). Divan-ı Hikmet, dinsel söylemden, kültürel söyleme, bireyden topluma, topraktan vatana doğru anlamsal ve içeriksel dönüşümler simgesel dilin başarılı örneklerini yansıtır. Yesevî milletin inşası için hayatın madde ve mana boyutlarını yukarıda gösterildiği gibi çeşitli sembolik ifadelerle aktarır. Bunun için insanın kendisini yüce bir gayeye adayarak milletin onurlu bir ferdi olmasını ister. İnsanın sadece maddi değil, manevi varoluşunu mümkün kılacak bir toplumsal yapının oluşturulması için gönüllerin birleştirilmesi, milli ve dini kimliğin inşasına çaba gösterir.

Tartışma ve Sonuç

Yesevî'nin “Divan-ı Hikmet” adlı eserinde yetim imgesinin incelendiği bu çalışmada, yetim imgesi; iletişim ekseni, isteyim ve edim ekseni edim ve güç ekseni ve yetim ekseninde karşıt değerler açısından analiz edilmiştir. Bu çalışmada Dîvân-ı Hikmet'teki farklı öznelere farklı değerlere sahip olması, karşıtlıklar, engelleyiciler ve eyleyenler üzerinden izah edilmiştir. Doğru davranışın neler olduğu, bunların eyleme dökülmesini engelleyen faktörlerin nelerden ibaret olduğu üzerinde durulmuştur. Hikmetlerde Yesevî; garip, yetim ve yoksullara yardım etmenin yanında; dürüstlük, erdem, yardımseverlik, adalet, vatanseverlik, dayanışma, sevgi ve aile değerlerine bağlı kalma gibi farklı değerler üzerinde durmakla birlikte söz konusu değerler arasında en fazla dürüstlük, garip ve yetimlere yardım etme konusuna özel bir önem verdiği anlaşılmıştır. Hikmetlerde sık sık garip, yetim ve ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları karşısında bigâne kalınmamasını öğütlediği eserinde toplumsal dayanışmanın aynı zamanda dini bir görev olarak görüldüğü belirlenmiştir. Garip ve yetimlerin eserlerde fazlaca vurgulanması Yesevî'nin yaşadığı dönemde toplumun genelinde yaşanan yaygın bir yoksullukla mücadele etmenin gereği üzerinde durulmuştur. Hikmetlerde insanların birbirlerine ve topluma karşı sorumlulukları

üzerinde durulduğu gibi, güçlü bir medeniyet inşasının manevi dinamikleri üzerinde durulmuştur.

Ahmed Yesevî'nin işaret ettiği üzere, güçlü bir toplum inşası ve millet olma macerası, ancak "kolektif ruhun inşası" ile mümkün olabilir. Onun gözünde "vatan" madde ve mananın ve "kolektif ruh"un yoğunlaşmış ve somutlaşmış bir varlık alanına taşınması demektir. Yesevî'nin akıl ve gönül dünyasında garip ve yetimlerle dayanışma içinde olmak, milleti kuran bir samimiyet ve diriliş işaretidir. Ancak maddi ve manevi olarak kendini inşa etmiş insanlardan oluşan bir toplumun "benlik dönüşümü" sayesinde maddi ve manevi dinamikleri güçlü bir toplumun inşası mümkün olabilir. Benlik dönüşümü Yesevî'nin kurmaya çalıştığı toplumun her ferdinde görmeyi arzuladığı bir "norm karakter" imgesidir. Simgesel değeri itibarıyla yetim gönlünün alınması, onların mağduriyetlerinin giderilmesi şeklindeki somut dayanışma örneklerinin insanın dünyasını kurmanın mümkün yolu olarak işaretlenmiştir.

Yesevî'nin hikmetlerindeki dilsel göstergeler incelendiği zaman, edebi kaygıların ötesinde ve dilin sanatsal işlevinden çok, çağrı ve misyon işlevinin önemsendiği söylenebilir. O, hikmetlerinde şiirde dilindeki sanatsal yönü oluşturan özgün imgelere, alışılmamış bağdaştırmalara ve özgün türetmelere başvurmadan temel gayesini en yalın biçimde dilsel göstergelerle ifade etmiştir. Bu yolla şiirin yüzeysel yapısıyla anlamsal ve mantıksal yapısı, mesaja yüklediği derin anlam örüntüsü ortaya konmaya çalışılmıştır. O, hikmetlerinde belli bir kültür içinde kalıplaşmış, anonimleşmiş ve çağrışımsal zenginlik kazanmış ana dili üzerinden mesajını vermeyi tercih etmiştir. Divan-ı Hikmette sıkça vurgulanan sosyal destek garip, yoksul ve yetimlerin sadece maddi ihtiyaçlarıyla değil, aynı zamanda kabul görme, anlayış, sevgi, özen, değer verme, korunma gibi psikolojik ihtiyaçlarıyla da yakından ilgilenilmiştir. Bu aslında muhtaçların duygusal destek ihtiyaçlarının karşılanmasıyla yakından ilgilidir.

İnsanların sadece maddi kaynaklar, araç gereç ve parasal yardım gibi somut yardımları onlara güçlü bir araçsal destek sağlamış olsa da maddi ve manevi ihtiyaçları bir bütün olarak görmenin gerekliliği Divan-ı Hikmetin tümü üzerinden kolaylıkla tespit edilebilir. Sevgi, şefkat, ilgi, destek ve merhamete muhtaç bir öksüz veya yetime maddi veya manevi ihtiyaçlarını gidermenin toplumsal düzen ve dirlik açısından büyük bir önemi vardır. Bu araştırmada göstergibilimsel bir araştırmadır ve araştırmada sadece Divan-ı Hikmette yetim imgesi üzerinde durulmuştur. Hikmetler diğer evrensel değerler açısından incelenmeye oldukça elverişli bir zemin oluşturmaktadır.

Bundan sonraki araştırmalarda söz konusu değerler farklı göstergebilim türleri açısından analiz edilebilir.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma özgündür.

2. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

3. Finansman/Destek:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

4. Katkı Oranı Beyanı:

Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

AKMAN, Mustafa. "Müminler Arasında Kardeşlik Hukuku". *The Journal of Social Science* 4/7 (2020), 292-304

ASLAN, Namık. "Türklerde Aile Anlayışı ve Çocuk". *Türk Dünyası Araştırmaları*. 121, (2019): 457-464.

AYTEN, Ali. *Transpersonel Psikoloji Nedir Ne Deęildir? Din Psikolojisi*. İstanbul: İz Yayıncılık. 2010.

BADİR, Semir. "Semiotics and Discourse Studies". *Gragoatá*. 22, (2017): 1049-1065.

BARDAKÇI, Mehmet Necmettin, *Sosyo-Kültürel Hayatta Tasavvuf*, 2. Baskı,

İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005

BARTHES, Rolan, *Göstergebilimsel Serüven*. M. Rifat ve S. Rifat (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.

BARTHES, Rolan. *Göstergeler İmparatorluğu*. Çev., T. Yücel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016

BARTHES, Roland, *Çağdaş Söylenler*, Çev., Tahsin Yücel, Metis Yayınları, İstanbul, 2011.

BAUDRILLARD, Jean. *Nesneler Sistemi*. Çev. Oğuz Adanır, Aslı Karamollaoğlu. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2014.

BAYRAKTAR, Levent, *Ahmet Yesevî'de Medeniyet Kurucu Değerler. Geçmişten Geleceğe*, Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu (2.cilt). İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık. 2016

BİÇE, Hayati. *Dîvân-ı Hikmet'in Kavram Haritası*. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, 2020.

BİÇE, Hayati. *Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî*. Ankara: Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2016.

COŞKUN Hasan, "Han dan Yetimhaneye Taşan". *Erciyes Sanat Dergisi* (462), (2016), 24-27.

Diyanet İşleri Başkanlığı İslam Ansiklopedisi (DİBİA) "Yetim" Maddesi. C. XIII. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yetim> (Erişim Tarihi: 23.12.2020).

ECO, Umberto, *İşlev ve Gösterge: Göstergibilim Açısından Mimari*, Çev. Fatma Erkman Göstergibilime Giriş, Alan yayıncılık, İstanbul, 1987.

EFE, Adem, *Dini Gruplar Sosyolojisi*. İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013

ERTAN, Güler. ve SANSARCI, Emin, *Görsel Sanatlarda Anlam ve Algı*. İstanbul: Alternatif Yayıncılık, 2016

GAZALİ, Ebu Muhammed bin Ahmed Tusi. *İhyau 'Ulumi'd-Din*. Çev. Serdaroğlu Ahmed. 4 Cilt. İstanbul: Bedir, 1985.

GÜNAY, Vedat, D. (2008). "Görsel Okuryazarlık ve İmgenin Anlamlandırılması", *Art-e Sanat Dergisi*. 1 (1) 1-29

HOUSER, Nathan. "Toward a Peircean Semiotic Theory of Learning, *The*

American Journal of Semiotics, 5/2 (2008), 251-274.

İNAN, Abdülkadir. *Göçebe Türk Boylarında Evlâtlık Müesseseleriyle İlgili Gelenekler, Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, (1987), 305-316.

İŞERİ, Kamil. "Ömer Seyfettin'in Yüz Akı Öyküsünün Gösstergibilim Çözümlemesi", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5/3(2008): 117-139.

KALIN, İbrahim, "Hoca Ahmed Yesevî, Hüküm ve Hikmet". *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 80, 2017, 1-14.

KALRA, S., Jena, B. N. and YERAVDEKAR, R. Emotional and Psychological Needs of People with Diabetes. *Indian journal of endocrinology and metabolism*, 22 (2018): 679-696.

KARIMI, Shokufe. "Semiotic Analysis and Operation of Ideology in Historical Series: The Ccase of." *Sociology of Art and Literature*, 11, (2020): 1-19.

KIRAN, Z. ve Ayşe Kiran. *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Yayınevi, 2018.

KURT, İhsan. *Atasözlerinde Aile, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, C. II. 1993: 629-649.

MARTELA, Frank. And Richard M. RYAN, "Distinguishing Between Basic Psychological Needs And Basic Wellness Enhancers: the Case Of Beneficence as a Candidate Psychological Need. *Motivation and Emotion*, 44 (2020): 116-133.

MUNDIRI, Akmar and Manshur, UMAR (2020). "School Principals' Self-Identity According to The Perspective of Transpersonal Psychology". *Al-Tahrir: Jurnal Pemikiran Islam* 20/1 (2020): 75-95.

NICK, E. A., Cole, D. A., Cho, S. J., Smith, D. K., Carter, T. G., & Zerkowitz, R. L. (2018). "The Online Social Support Scale: Measure development and validation". *Psychological Assessment*, 30 (9), 1127.

PEIRCE, Charles Sanders, *Mantık Üzerine Yazılar*, Çev. Halit Yıldız, Ankara, Öteki Yayınları. 2004.

- PETITOT, Jean. The Formalization of Elementary Semiotic Structures. *Quantitative Semiotic Analysis*. Springer, 2018: 33-54.
- Phil Zucherman, *Din Sosyolojisine Giriş*, Çev., İ. Çapçioğlu-H. Aydınalp, Ankara: Birleşik Kitapevi, 2006
- RITZER, George, *Modern Sosyoloji Kuramları*. çev. H. Hülür. Ankara: De Ki Basım Yayım, 2013
- RİFAT, Mehmet. *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- RİFAT, Mehmet. *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 2*. İstanbul: Om Yayınları, 2000.
- RİLEY, Kathleen C., and Jillian R. CAVANAUGH. (2017). "Tasty Talk, Expressive Food: An Introduction to the Semiotics of Food-and-Language." *Semiotic Review* no. 5/21 (2017): 1-17.
- Robert A, Yelle, "Rhetorics of Law and Ritual; A Semiotic Comparison of the Law of Talion and Sympathetic Magic". *Journal of the American Academy of Religion*, C.69, Sa.3, 2000, 627-47.
- ROBERT A, Yelle, *Semiotics*, The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion, ed. Michael Stausberg- Steven Engler, The Routledge, London-New York, 2011
- ROGER, N. Walsh ve Frances VAUGHAN. *Ego Ötesi*. Çev. H. Ekşi. İstanbul: İnsan Yayınları. 2001.
- RYAN, Richard M. and Edward L. DECI. *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. Guilford Publications: 2017.
- SARIÇAM, İbrahim. "Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in Sünnetinde Yetimin Hakkı ve Himayesi", *Cumhuriyet Döneminde Yoksullukla Mücadele Yolunda Yapılan Çalışmalar*, Der. Ateş, İbrahim (1999). Ankara: Yoksullara Yardım ve Eğitim Vakfı Kültür Yayınları, (1999):139-148.
- SAUSSURE, Ferdinand De, *Genel Dilbilim Dersleri*, Çev. Berke Vardar, İstanbul, Multilingual, 1998.
- SEYİDOĞLU, Bilge. "Türk Mitolojisi ve Efsanelerinde Aile", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. C. II. (1992): 571-581.

STABLES, Andrev, NÖTH, Winfried, OLTEANU, Alin, PESCE, Ssebatian. and PIKKARAINEN, Eetu. *Semiotic theory of learning: New perspectives in the philosophy of education*. Routledge, 2018.

SUNAR, Lütfü. *Değişim Sosyolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel, 2018.

TATCI, Mustafa. *Dîvân-ı Hikmet*, Ankara: Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları (Takdim Yazısı), 2017.

TEZCAN, Semih, and Hamza ZÜLFİKAR. "Nehcü'l-Ferâdis Uştmağlarının Açık Yolu (Cennetlerin Açık Yolu) I Metin II Tıpkıbasım." *Ankara: TDK Yayınları*: 2004.

Türk Dil Kurumu (TDK). *Türkçe Sözlük, Yetim Maddesi*, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.12.2020).

TÜRKÜRESİN, Hafize Er, "Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî ve Divan-I Hikmet'te Bulunan Değerler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (99), 2021, 267-284.

UÇAN, Hilmi. *Edebiyat Bilimi ve Eleştiri*. İstanbul: Hece Yayınları, 2003.

UZDU, Y. Funda. *Nesnenin Değer Kazanım Süreci. Karşı Öznelerin Mücadelesi: Müzayede Örneği, Görsel Göstergebilim*. (Ed: Doğan Günay, Alev F. Parsa) İstanbul: Es Yayınları, 2012.

ÜNVER, Günay, *Din Sosyolojisi*, 6. bsk., İstanbul: İnsan Yay., 2003

WACH, Joachim. *Din Sosyolojisi*, Çev., Ünver Günay. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995.

WUTHNOW, Robert. "Sosyoloji ve Din" *Çev. İ. Çapcıoğlu, Toplum Bilimleri Dergisi* 1.3, 2009.

YESEVÎ, Ahmet *Dîvân-ı Hikmet*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevî, Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Yayınları, 2017.

YILDIZ, Musa, *Ahmet Yesevî, Divanı Hikmet* (Takdim Yazısı). Ankara, Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2017.

YÜCEL, Tahsin. *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2008.

THE SEMIOTIC APPROACH OF THE ORPHAN IMAGE IN THE DIVAN-I HIKMET

 Hasan TUTAR^a

Extended Abstract

Ahmad Yasevi is the pioneer of the Sufi wisdom tradition in Turkish literature. His great work, *Divan-ı Hikmet*, is the first example of Turkish Sufi literature created after the adoption of Islam. Ahmed Yesevi, who is known as a "mystical poet" on the axis of wisdom containing religious advice, is a great "strategist" who, according to political theorists, transforms Anatolia and Rumelia into a homeland by giving "soul" to these geographies with his dervishes. He is a far-sighted, reasoned Turkish mystic. There are no special implications in his works that would shake public beliefs. Yesevi's wisdom consists of intertwined layers of meaning. Islam in the outer frame, Sufi thought in the second frame, and Turkish understanding of life, customs and traditions in the third frame. The meaning content of the wisdom is concentrated from the outside to the inside and progresses by forming the layers of Islam, Sufi tradition and Turkish culture. Man is a creature that has had to live longer depending on others among all living things since his birth. When a person becomes an "orphan" or orphan, he needs care just like in infancy. In *Divân-ı Hikmet*, the image of the orphan is used not only for those who have lost their parents but also for people who have become physically and psychologically in need of care. This concept is sometimes used for places in ruins due to neglect. The main focus of the *Divan-i Wisdom* is eliminating the orphans being "victims." It is a social responsibility that needs to be shown in this regard. Many pearls of wisdom express the effect of not fulfilling the said responsibility on orphans and the great human concern that the hearts of orphans will be destroyed. In this study, the place that Ahmed Yesevi spares for the orphan image in the world of the heart is emphasized, and the civilization Yesevi wants to establish through this concept is mentioned. Man is a creature that has had to live longer depending

^a Prof., Bolu Abant İzzet Baysal University, hasantutar@ibu.edu.tr

on others among all living things since his birth. When a person becomes an "orphan" or orphan, he needs care like in infancy. In *Dîvân-ı Hikmet*, the image of the orphan is used not only for those who have lost their parents but also for people who have become physically and psychologically in need of care. This concept is sometimes used for places in ruins due to neglect. The main focus of the *Divan-i Wisdom* is eliminating the orphans' state of being "victims." It is a social responsibility that needs to be shown in this regard. The effect of not fulfilling the said responsibility on orphans and the deep human concern that the hearts of orphans will be ruined is expressed in many pearls of wisdom. Under the guidance of Yesevi's *Dîvân-ı Wisdom*, one of the carrier pillars of Turkish culture, Turks established many institutions related to orphans in the states they established not to make orphans needy and protected them as a family hearth. Hodja Ahmed Yesevi's work is called *Dîvân-ı Hikmet*, and his actions have an outstanding share in establishing these hearths. The importance of Yesevî and his work stems from the fact that it has a universal identity that directs humanity from the steppes of Turkestan. Yesevî, who deeply affected the religious and mystical lives of the Turks, was not ignorant of what was going on in the world while he was building an understanding with an inner dimension like Sufism. In *Dîvân-ı Hikmet*, Yesevi sees the responsibility for an orphan or orphan's physical and psychological/spiritual needs as an important responsibility of the members of society. While dealing with the image of an orphan, the main point that Yesevî emphasizes is not about the problems caused by the orphan's loss of mother and father, but on the contrary, to build the society's sense of responsibility towards the orphan. The primary purpose of this research is to examine the image of "orphan," which is an indicator of his social responsibility and human sensitivity, in Ahmed Yesevi's work called *Dîvân-ı Hikmet*, from a semiotic point of view. In the research, the image of "orphan" in *Dîvân-ı Hikmet* has been analyzed in semiotics and its context. The research results are that Ahmed Yesevi attaches particular importance to the orphan phenomenon, and in fact, the phenomenon that he describes through orphans and strangers can be eliminated through social solidarity. The statements and allusions of Yesevi, a man of vision and mission, regarding the orphan image contain warnings that a society that does not help those in need of protection cannot build a great civilization.

Keywords: Sociology of Religion, Turkish Culture, Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work is original.

2. Ethics approval:

Not applicable.

3. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

4. Author contribution:

The author declares no one has contributed to the article.

5. Competing interests:

The author declares no competing interests.

